

психологічний простір, що виражається метафорою (*im Auge und im Herzen die Stille und Wildnis dieses Herbstes*). Увага може також акцентуватися на якихось деталях у оточенні героя чи опису атмосфери, що панує у певний час, наприклад *in dieser Todesstille* репрезентує абсолютну тишу, причому метафора тут виступає чудовим засобом, яка хоча і не містить прямих лексичних одиниць, які б позначали поняття «звук».

Ще однією особливістю побудови просторової структури у малій прозі Германа Гессе є **злиття часу та простору**: *«Unser Kloster war von mehreren kleinen Seen umgeben. Unter diesen war der kleinste, ein brauner, verschilfter Waldweiher, mein Liebling. Eingefasst von Buchen, Eichen und Erlen lag er unbewegt in ewiger Windstille dunkel im breiten Schilfgürtel, überhängende Äste und ein rundes Stück Himmel spiegelnd. Ein verwildernder Weg war das halbe Jahr von braunem Eichlaub bedeckt...»* [8, с. 10]. Вираз у наведеному уривку *«Eingefasst von Buchen, Eichen und Erlen lag er unbewegt in ewiger Windstille dunkel im breiten Schilfgürtel»* показує нам просторові дані (*Eingefasst von Buchen, Eichen und Erlen lag er unbewegt... im breiten Schilfgürtel*), які плавно і гармонійно зливаються із часовими даними (*in ewiger Windstille*).

Проведений аналіз висвітлює механізм конструювання простору в художніх текстах Германа Гессе та виділяє основні принципи такого конструювання.

#### Література:

1. Гак В. Г. Пространство вне пространства / В. Г. Гак // Логический анализ языка. Языки пространств. – М. : Индрик, 2000. – С. 127–134.
2. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования: [монография] / Илья Романович Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 189 с.
3. Лотман Ю. М. В школе поэтического слова. Пушкин. Лермонтов. Гоголь : [Кн. для учителя] / Юрий Михайлович Лотман. – М.: Просвещение, 1988. – 352 с.
4. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – 4-е изд., доп. – М. : Азбуковник, 1999. – 944 с.
5. Bühler K. Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache / Karl Bühler. – Jena : Gustav Fischer, 1992. – 434 S.

#### Список джерел ілюстративного матеріалу:

6. Hesse H. Die schönsten Erzählungen / Hermann Hesse. – Frankfurt am Main : Suhrkamp Verlag, 2004. – 455 S.
7. Hesse H. Sämtliche Werke in 20 Bänden und einem Registerband. B. 1: Jugendschriften / Hermann Hesse // Volker Michels (Hrsg.). – Frankfurt am Main : Suhrkamp Verlag, 2001. – 690 S.
8. Hesse H. Sämtliche Werke in 20 Bänden und einem Registerband. B. 6: Die Erzählungen 1900–1906 / Hermann Hesse // Volker Michels (Hrsg.). – Frankfurt am Main : Suhrkamp Verlag, 2001. – 623 S.
9. Hesse H. Sämtliche Werke in 20 Bänden und einem Registerband. B. 7: Die Erzählungen 1907–1910 / Hermann Hesse // Volker Michels (Hrsg.). – Frankfurt am Main : Suhrkamp Verlag, 2001. – 507 S.
10. Hesse H. Sämtliche Werke in 20 Bänden und einem Registerband. B. 8: Die Erzählungen 1911–1954 / Hermann Hesse // Volker Michels (Hrsg.). – Frankfurt am Main : Suhrkamp Verlag, 2001. – 546 S.

УДК 811.151.2'367.321

**О. В. Гурко,**

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпропетровськ

### РЕАЛІЗАЦІЯ ЗНАЧЕННЯ СТВЕРДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИМИ ОДИНИЦЯМИ

*У статті подано три групи фразеологічних одиниць, що виражають ствердження. Виокремлено найпродуктивніші семантичні розряди експресивного ствердження та з'ясовано основні засоби формування стверджувального значення в українських фраземах.*

**Ключові слова:** фразеологічні одиниці, значення, ствердження, групи, порівняльні звороти.

*В статье подано три группы фразеологических единиц, которые выражают утверждение. Выделены самые производительные семантические разряды экспрессивного утверждения и выяснены основные средства формирования утвердительного значения в украинских фраземах.*

**Ключевые слова:** фразеологические единицы, значение, утверждение, группы, сравнительные обороты.

*Three groups of phraseology units which express affirmation are analyzed in the article. The most productive semantic groups of expressive affirmation are selected and the main means of forming of affirmative meaning in the Ukrainian phraseological units are found out.*

**Key words:** phraseological units, meaning, affirmation, groups, comparative turns.

Серед засобів вираження ствердження в українській мові високою продуктивністю вирізняються фразеологічні одиниці. Питання про вивчення фразеологізмів, способів їх реалізації давно цікавить мовознавців як у загальнотеоретичному, так і в практично-методичному планах. Цю проблему розглядали такі видатні лінгвісти, як В. В. Виноградов [3], Л. А. Булаховський [2], О. О. Селіванова [7], В. Д. Ужченко [8], Е. О. Головань [5], Н. С. Хороз [10] та ін. Однак окремої наукової розвідки, присвяченої описові реалізації фразеологічних одиниць у контексті категорії ствердження, у сучасному українському мовознавстві немає. Саме тому об'єктом нашого дослідження є фразеологізми у зв'язку з вивченням категорії ствердження. У пропонованій статті маємо на меті класифікувати фразеологічні одиниці за характером вираження ствердження, виокремити найпродуктивніші семантичні розряди експресивного ствердження та з'ясувати основні засоби формування стверджувального значення в українських фраземах. Матеріалом для аналізу стали одиниці фразеологічного словника української мови.

В енциклопедії «Українська мова» автор статті М. Ф. Алефіренко зазначає, що фразеологізм, фразеологічна одиниця, фразеологічний зворот, фразема – це нарізно оформлений, але семантично цілісний й синтаксично неподільний мовний знак, який своїм виникненням і функціонуванням зобов'язаний фраземотворчій взаємодії одиниць лексичного, морфологічного та синтаксичного рівнів. Наприклад: *набивати руку на чому, в чому* – «набувати досвіду, вправності, вміння» [9, с. 805].

У нашій роботі ми погоджуємося з думкою М. П. Баган, яка за характером реалізації заперечення в українській мові виокремлює три групи фразеологізмів [1, с. 153]. Саме тому в статті ми виділяємо аналогічні типи фразеологічних одиниць,

що передають значення ствердження: 1) фразеологізми, що функціонують як предикати вторинної істинної оцінки; 2) фразеологізми, що є самодостатніми виразниками певних комунікативних актів на основі ствердження; 3) фразеологізми, що містять ствердження в своєму значенні, яке виявляють у складі членованих одиниць.

До першої групи належать фразеологізми, що мовці зазвичай використовують для підтвердження раніше висловленої думки: *хоч куди* – «гарний, чудовий, прекрасний» [11, с. 82], *іскра Божя* – «талант, видатні здібності» [11, с. 69], *знай наших* – «для вираження почуття вдовolenня, гордості за себе і за своїх прибічників» [11, с. 57], *звити гніздечко* – «влаштувати затишне житло і завести сім'ю» [11, с. 28], *ходячий довідник* – «той, хто багато знає і може дати довідку» [11, с. 44], *морський вовк* – «досвідчений моряк» [11, с. 17], *аж гай гуде* – «безперешкодно, інтенсивно» [11, с. 26], *скільки літ, скільки зим* – «уживається як привітання і вираження радості від зустрічі з тим, кого давно не бачили» [11, с. 92], *передати естафету* – «доручити кому-небудь продовжити справу» [11, с. 50].

Другу групу становлять фразеологізми, які функціонують як повноцінні комунікативні одиниці. Наприклад: *домашнє вогнище* – «своя оселя, родина, сім'я» [11, с. 17], *в один голос* – «одночасно» [11, с. 32], *сам собі пан* – «вільна у своїх вчинках людина» [11, с. 129], *вести перед* – «верховодити» [11, с. 130], *ставити крапку* – «закінчувати, припиняти що-небудь» [11, с. 79], *за всіма правилами* – «як годиться, як слід, дотримуючись певних норм» [11, с. 143], *одержати пропуску* – «набути чинності, утвердитися, прижитися» [11, с. 145].

До третьої групи зараховуємо фразеологізми, що містять ствердження у своєму значенні й реалізують його у складі синтаксичних одиниць. До них уналежнюємо ті одиниці, значення яких у словниках сформульоване за допомогою спеціалізованих маркерів ствердження: граматичних (частка *най*, прийменники *в, поруч*), лексико-граматичних (означальні та неозначані займенники, прислівник *надмірно*), словотворчих (префікси *при-, до-*) і лексичних (*наявність, дуже*). Наприклад: *від Адама* – «починати з самого початку, дуже здалека» [11, с. 7], *побувати в бувальцях* – «багато бачити, зазнавати в житті» [11, с. 12], *дивитися в корінь* – «глибоко вникати в сутність чого-небудь, звертати увагу на головне» [11, с. 77], *хоч гармати коти* – «дуже міцно» [11, с. 27], *хоч голки збирай* – «надзвичайно світло» [11, с. 29], *до глибини душі* – «дуже сильно» [11, с. 44], *скільки душа забажає* – «дуже багато» [11, с. 50], *як зіницю ока* – «дуже пильно» [11, с. 57], *на всю катушку* – «з найбільшою інтенсивністю» [11, с. 77], *з усього маху* – «дуже швидко» [11, с. 96], *натискати на всі педалі* – «якнайшвидше виконувати що-небудь» [11, с. 130].

Потрібно зазначити, що фразеологія сучасної української мови представлена великою кількістю засобів експресивного ствердження різних дій чи станів: *закручувати на вус* – «придивлятися до чого-небудь» [11, с. 24], *підкручувати гайку* – «посилувати вимоги» [11, с. 26], *розправляти крила* – «певною мірою виявляти свої сили, здібності» [11, с. 81], *закидати вудку* – «обережно намагатися розвідати що-небудь» [11, с. 23], *зав'язати косу* – «вийти заміж» [11, с. 77].

Узагальнення фразеологічних стверджувальних одиниць дало змогу виокремити 10 найпродуктивніших семантичних різновидів експресивного ствердження:

1) фразеологічні одиниці, що стверджують роботу, діяльність кого-небудь: *від гудка до гудка* – «щоденно, весь день, весь певний час» [11, с. 39], *гнути свою лінію* – «наполегливо, уперто домагатися чого-небудь, відстоювати що-небудь» [11, с. 91], *від альфи до омеги* – «від початку до кінця» [11, с. 7], *у поті чола* – «докладаючи всіх зусиль, напружено» [11, с. 134];

2) фразеологічні одиниці, що спеціалізуються на ствердженні успішності, результативності дії: *на коні* – «у виграшному становищі» [11, с. 69], *добувати лаври* – «досягати успіхів» [11, с. 86], *вийти в люди* – «докладаючи зусиль, домогтися певного становища в суспільстві» [11, с. 94], *на мазі* – «відбувається добре, успішно» [11, с. 95], *втерти носа* – «показати свою перевагу над ким-небудь» [11, с. 111], *мати олію в голові* – «бути розумним, кмітливим, розсудливим» [11, с. 124], *кум королю* – «у виграшному становищі» [11, с. 53], *далеко піти* – «добиватися, досягти успіхів, слави» [11, с. 140], *втерти носа* – «показати свою перевагу над ким-небудь» [11, с. 111];

3) фразеологічні одиниці, що стверджують чие-небудь зацікавлення ким-небудь або чим-небудь: *липнути як бджоли до меду* – «виявляти великий інтерес до кого-небудь або чого-небудь» [11, с. 9], *вбирати очі* – «вабити своєю красою, яскравістю кольорів» [11, с. 119], *піти в моду* – «стати предметом загальної уваги, захоплення» [11, с. 102], *западати в серце* – «дуже подобатися кому-небудь» [11, с. 167];

4) фразеологічні одиниці, що допомагають образно вказати на появу кого-небудь або чого-небудь: *перша ластівка* – «перші ознаки появи кого-небудь або чого-небудь» [11, с. 87], *лелека приніс* – «хто-небудь народився» [11, с. 88];

5) фразеологічні одиниці, що стверджують схожість кого-небудь або чого-небудь на кого-небудь або на що-небудь: *як дві краплі води* – «дуже схожий» [11, с. 21], *один в один* – «схожі, гарні» [11, с. 119], *два чоботи – пара* – «який підходить кому-небудь у подружжя» [11, с. 129], *на киталт* – «подібний до кого-небудь, схожий на що-небудь» [11, с. 85], *обоє рябоє* – «один другого вартий, однакові» [11, с. 162];

6) фразеологічні одиниці, що корелюють з вираженням іронічного ствердження потрібності кого-небудь, доречності чого-небудь: *виводити на орбіту* – «створювати необхідні умови для здійснення, розвитку чого-небудь» [11, с. 124], *приймати з розкритими обіймами* – «дуже радо, гостинно приймати, зустрічати кого-небудь» [11, с. 113], *журавель у небі* – «що-небудь цінне, значне» [11, с. 52];

7) фразеологічні одиниці, що стверджують значущість, вартість кого-небудь або чого-небудь: *майстер на всі руки* – «уміла, здібна людина» [11, с. 95], *місце під сонцем* – «певне становище в суспільстві» [11, с. 100], *є лій у голові* – «хто-небудь розумний, здібний, кмітливий, розсудливий» [11, с. 90];

8) фразеологічні одиниці, що стверджують істинність, вірогідність чого-небудь: *як на світ Божий народитися* – «відчути полегкість, душевне задоволення, певний спокій після втоми, страждань, переживань» [11, с. 166], *Слава тобі, Господи* – «уживається для вираження задоволення» [11, с. 172];

9) фразеологічні одиниці, що свідчать про достаток, зокрема й про наявність грошей: *як вареник у маслі* – «дуже добре, безтурботно» [11, с. 13], *хоч купайся* – «досхочу, доволі чого-небудь» [11, с. 83], *як лин мулу* – «досхочу, вволю» [11, с. 88], *на широку ногу* – «розкішно, багато, без будь-яких обмежень» [11, с. 112], *з голочки* – «абсолютно нове, елегантне» [11, с. 33], *дійна королева* – «джерело прибутку» [11, с. 77], *купатися в розкошах* – «жити в багатстві, щасливо, мати всього в досталь» [11, с. 153];

10) фразеологічні одиниці, що передають відчуття естетичності, краси: *як лялька* – «дуже гарний, красивий» [11, с. 94], *хоч з лиця води напиється* – «дуже, надзвичайно гарний» [11, с. 90], *як нова копійка* – «чистий, охайний» [11, с. 76], *як панська рожа* – «дуже гарний, вродливий» [11, с. 153], *як писанка* – «дуже гарний» [11, с. 130].

Отже, фразеологічні одиниці найактивніше слугують для ствердження успішності, результативності дії, достатку, естетичності та краси. Формуванню стверджувального значення фразеологізмів сприяє вживання лексем *твердий, золотий*, пряме значення яких має сему ствердження. Їх метафоризація у складі фразеологізмів стверджує освіченість, розумові

здібності кого-небудь: *золота голова* – «обдарована, здібна людина» [11, с. 31], *тверда голова* – «розумна, розважлива людина» [11, с. 32], *золоте дно* – «джерело прибутку» [11, с. 44]. Стверджувальне значення нерідко передають фразеологічні одиниці на позначення кольорів: *синій птах* – «символ щастя, ідеалу» [11, с. 148], *золоті руки* – «майстер своєї справи» [11, с. 157], *золота середина* – «поміркована позиція в чому-небудь» [11, с. 166].

Досить поширеними є фразеологізми у формі словосполучень чи порівняльних зворотів, що вживаються в поєднанні з ключовою лексемою, яка стверджує певну ознаку, предмет чи дію, тоді як порівняльний зворот заперечує її своїм змістом: *ні луски, ні хвоста* – «побаження удачі» [11, с. 93], *не ликом шитий* – «той, що має певні здібності, уміння» [11, с. 88], *голими руками не візьмеш* – «хто-небудь надзвичайно спритний, досвідчений» [11, с. 156], *ні рук ні ніг не чути* – «дуже втомитися» [11, с. 157].

У сучасній українській мові трапляються також фразеологізми у формі парадоксального порівняння для ствердження потреби, користі: *як кошеня на попелі* – «дуже» [11, с. 183], *як з рога достатку* – «щедро, рясно, у великій мірі» [11, с. 152].

Отже, фразеологічні одиниці є продуктивним засобом для експлікації ствердження в українській мові. Формуванню стверджувального значення у фразеологічних одиницях сприяє метафоризація лексем на позначення наявності чого-небудь, важливості, схожості, потреби та ін. Перспективою подальшого дослідження є опис фразеологізмів зі стверджувальним значенням, дібраних з художніх текстів.

#### Література:

1. Баган М. П. Категорія заперечення в українській мові: функціонально-семантичні та етнолінгвістичні вияви: монографія / М. П. Баган. – К.: Вид. дім Дмитра Бураго, 2012. – 376 с.
2. Булаховский Л. А. Введение в языкознание: учеб. пособие / Л. А. Булаховский. – Москва: Учпедгиз. Ч. 2. – 1953. – 178 с.
3. Виноградов В. В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке / В. В. Виноградов // Избранные труды. Лексикология и лексикография. – М., 1977. – С. 140–161.
4. Воронова М. Варіанти фразеологізмів у журналістському творі / М. Воронова // Стиль і текст: [зб. ст.]. – К., 2001. – Вип. – С. 159–167.
5. Головань Е. О. Засоби вираження семантики інтенсивності в українській мові / Е. О. Головань // Українська мова у ХХІ столітті: традиції і новаторство: тези доповідей II Всеукраїнського лінгвістичного форуму молодих учених, Київ, 24–26 квітня 2012 року. – К.: ІУМ НАНУ, 2012. – С. 328–330.
6. Петров А. В. Фразеологические трансформации как производящая база / А. В. Петров // Вестник Международного славянского университета (г. Харьков). Серия «Филология». Т. 2. – 1999. – № 4 – С. 54–57.
7. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) / О. О. Селіванова. – К.–Черкаси: Брама, 2004. – 276 с.
8. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – Луганськ: видавництво ЛНПУ імені Тараса Шевченка «Альма-матер», 2005. – 400 с.
9. Українська мова. Енциклопедія / [редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін.]. – 3-є вид. зі змінами і доп. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2007. – 856 с.
10. Хороз Н. С. Трансформації фразеологізмів у текстах сучасних хорватських газет: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.03 «Слов'янські мови» / Н. С. Хороз. – К., 2008. – 18 с.

#### Список джерел ілюстративного матеріалу:

11. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. УЗЗ Фразеологічний словник української мови / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – К.: Освіта, 1998. – 224 с.

УДК 811.112.2'367.623

**М. П. Демберецька,**

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, м. Дрогобич

### НАПІВСУФІКСАЛЬНІ ПРИКМЕТНИКИ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ: ДО ПРОБЛЕМИ ПОДІЛУ НА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ РОЗРЯДИ

*Розвідка присвячена дослідженню особливостей поділу на лексико-семантичні розряди німецьких похідних прикметників з напівсуфіксами -artig, -fähig, -fertig, -förmig, -haftig, -haltig, -kräftig, -lustig, -malig, -mäßig, -mütig (mutig), -selig, -sinnig, -süchtig, -tüchtig, -würdig та würdig. Беручи до уваги зв'язок між поділом прикметників на якісні та відносні з їх поділом на прості та похідні, з'ясовано, що серед німецьких напівсуфіксальних прикметників є якісні (деад'єктивні), відносні та велика група якісно-відносних (відносних за формою, якісних за змістом). Дослідження показує, що такий поділ є доволі умовним: перехід відносних прикметників у якісні є безперервним.*

**Ключові слова:** напівсуфіксальний прикметник, лексико-семантичний розряд, якісний прикметник, відносний прикметник.

*Статья посвящена исследованию особенностей деления на лексико-семантические разряды немецких производных прилагательных с полусуффиксами -artig, -fähig, -fertig, -förmig, -haftig, -haltig, -kräftig, -lustig, -malig, -mäßig, -mütig (mutig), -selig, -sinnig, -süchtig, -tüchtig, -würdig и würdig. Принимая во внимание связь между делением прилагательных на качественные и относительные с их делением на простые и производные, выяснено, что среди немецких полусуффиксальных прилагательных есть качественные (деадъективные), относительные и большая группа качественно-относительных (относительных по форме, качественных по содержанию). Исследование показывает условность такого деления: переход относительных прилагательных в качественные есть непрерывным.*

**Ключевые слова:** полусуффиксальное прилагательное, лексико-семантический разряд, качественное прилагательное, относительное прилагательное.

*The article deals with the research of peculiar properties of German derivative adjectives with half-suffixes -artig, -fähig, -fertig, -förmig, -haftig, -haltig, -kräftig, -lustig, -malig, -mäßig, -mütig (mutig), -selig, -sinnig, -süchtig, -tüchtig, -würdig and würdig and their division into lexical-semantic classes.*

*The system of the adjectives with half-suffixes is very dynamic and constantly open to new grows and to replenishment of the arsenal of word-formative elements. The division of the adjectives into qualitative and relative is considered to be common in linguistics.*